

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 397 КК УКРАЇНИ

А. О. Мороз

здобувач кафедри

кримінального права та процесу

ВНЗ «Національна академія управління»

Постановка проблеми. Важливе для теорії кримінального права, законотворчої діяльності та практики має значення для з'ясування питання соціально-правової обумовленості злочину, передбаченого ст. 397 КК України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З'ясуванням зазначених проблем у різні періоди займалися багато вчених, серед них: П.П. Андрушко, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.К. Матвійчук, А.А. Музика, В.П. Тихий, М.І. Панов, В.І. Тютюгін, В.О. Навроцький, та ін. Проте, до цього часу зазначена проблема не знайшла свого належного вирішення.

Мета статті полягає у з'ясуванні соціально-правової обумовленості злочину, передбаченого ст. 397 КК України.

Основні результати дослідження. Кримінально-правова охорона правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги або забезпечення встановлених гарантій їх діяльності та професійної таємниці включає систему заходів, центральне місце серед яких займають правові. Серед правових засобів важливим фактором втілення тієї чи іншої кримінально-правової норми є її соціально-правова обумовленість.

На наш погляд, вчені аргументовано вказують на важливість і необхідність дослідження та розробки загальних і спеціальних положень соціальної обумовленості закону про кримінальну відповідальність, у нашому випадку ст. 397 КК України. Проте в теорії вона розглядається по-різному, і досі ця проблема залишається не вирішеною. Так, зокрема В.І. Борисов зазначає, що соціально-правова обумовленість кримінального закону визначається різноманітними за значущістю соціальними, економічними, політичними, психологічними та іншими чинниками, встановлення й розкриття яких дає можливість пояснити необхідність кримінально-правової охорони певних суспільних відносин, прогнозувати розвиток тих чи інших інститутів кримінального законодавства, підвищити обґрунтованість змісту закону [1, с. 28]. Натомість В.М. Кудрявцев вказує на те, що будь-який злочин вчиняється не в порожнечі, а при визначених умовах, які залежать від природних чинників чи від дії людей, а отже це означає, що ці умови можуть бути фізичними, організаційними чи психологічними і зазвичай, і ті, й інші забезпечують злочинцеві доступність об'єму, засобів і способів вчинення задуманого посягання, відносну безпечність для нього і співчасників тощо [2, с. 117]. В.Д. Філімонов наполягає, що підставою правових норм, що встановлюють кримінальну відповідальність, є небезпека заподіяння шкоди суспільним відносинам [3, с. 121]. На переконання Г.О. Злобіна та С.Г. Келіної зазначають, що мало констатувати факт соціальної обумовленості закону, а ще й необхідно розкрити спосіб, яким здійснюється

«перелив» суспільної потреби в норму кримінального права [4, с. 106]. Ці фахівці визначають, що суспільна безпека не єдина підстава криміналізації і розрізняють підстави криміналізації та криміналізаційні приводи [4, с. 106]. Під підставами вони впадають процеси, що відбуваються в матеріальному та духовному житті суспільства, розвиток яких визначає об'єктивну необхідність утворення чи усунення кримінально-правової норми, а криміналізаційні приводи розглядають як поодинокі події, що привертають увагу законодавця і викликають громадську думку [4, с. 107]. М.Й. Коржанський наполягає на тому, що соціальна зумовленість кримінально-правової охорони визначається в основному соціальною цінністю суспільних відносин, економічними факторами й ефективністю правової охорони [5, с. 28]. В.О. Навроцький стверджує, що до соціальної обумовленості слід відносити соціальні та соціально-психологічні фактори, що виражають суспільну необхідність і політичну доцільність встановлення кримінальної відповідальності за те чи інше діяння (до них відносять: суспільну небезпечність діяння, його відносну поширеність, домірність позитивних і негативних наслідків криміналізації та кримінально-політичну адекватність криміналізації) [6, с. 114]. У той же час П.С. Тоболкін має переконання, що навіть у самій короткій характеристиці проблема соціальної обумовленості кримінально-правових норм полягає в розкритті економічних, політичних, моральних та інших факторів, що викликають необхідність існування норм кримінального права, оскільки правотворча діяльність не може бути ізольована від тих соціальних процесів, які відбуваються в суспільному житті і, так чи інакше, впливають на формування правових норм [7, с. 5-7].

Слід, на наш погляд, погодитися з думкою В.К. Глистіна про те, що наука кримінального права не може обмежуватися догматичним аналізом норм, інакше вона буде здатною правильно вказати на суспільну небезпечність діяння, надати обґрунтовані висновки про застосування норм, їх зміну відповідно до вимог практики [8, с. 13]. На важливості дослідження соціального підґрунтя кримінального права ще більше наголошує В.М. Коган, зазначаючи, що кримінально-правова наука являє собою не більше ніж засіб для досягнення мети, яка поставлена перед суспільством [9, с. 124].

Отже, вірною є позиція В.І. Борисова та О.О. Пащенко, що соціальна обумовленість встановлення та збереження кримінальної відповідальності за певні злочини є невід'ємною складовою частиною їх кримінально-правової характеристики [10, с. 181].

Сучасна ситуація у сфері кримінально-правової охорони правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги або забезпечення встановлених гарантій їх діяльності та професійної таємниці потребує підвищення ефективної дії правових норм, передбачених ст. 397 КК України, без чого посилення боротьби з цими злочинами є надто проблематичною та ілюзорною.

На нашу думку кримінально-правова охорона досліджуваних суспільних відносин буде ефективною лише за умов додержання науково обґрунтованих принципів криміналізації суспільно небезпечних діянь, з'ясування передумов заборони. Як справедливо зауважує В.К. Матвійчук, що «... незважаючи на

зміни в українському кримінальному законодавстві... проблема криміналізації (декриміналізації) діянь у цій сфері, як показує аналіз чинних норм кримінально – і адміністративно-правових норм та інших нормативних актів, їх соціальна обумовленість, узагальнення практики їх застосування, залишається досить актуальною» [11, с. 336].

У сучасній теорії кримінального права загальноновизнаним залишається положення про те, що достатньо ефективною може бути лише соціально обумовлена правова норма, а саме така, що відображає об'єктивні потреби кримінально-правової охорони найбільш важливих суспільних відносин [12, с. 12]. Процес віднесення тих або інших діянь до злочинних іменується в науці кримінального права криміналізацією [13, с. 28].

Слід звернути увагу на те, що змістовним ядром науки та галузі кримінального права виступають кримінально-правові норми, у нашому випадку норми, що містяться у ст. 397 КК України. Кожна з них являє собою, як і в нашому випадку, певний стандарт поведінки суб'єктів кримінально-правових відносин [14, с. 136]. Виявлення діянь, які мають типову спільність (спорідненість) і характеризуються суспільною небезпечністю, являються одним із основних завдань державної політики [15, с. 6]. Цей процес іменується криміналізацією діянь, оскільки криміналізація має об'єктивний характер, в якому кримінально-правова норма конструюється таким чином, щоб якнайбільш повно відтворити ту або іншу реально існуючу властивість суспільно небезпечних явищ [16, с. 20]. Таким чином, правовий феномен діяння, в нашому випадку злочину, передбаченого ст.397 КК України, слідує за його соціальною основою. Відповідно, що злочинність, є безсумнівно феномен соціальний і характерний для суспільства як деяка його властивість [17, с. 74].

Виходячи із зазначеного вище та вивчення кримінального права можна стверджувати, що у законодавстві України, а також майже всіх зарубіжних держав відсутні положення, що регламентують критерії та процедури криміналізації діянь, щоб належним чином зрозуміти суть соціальної обумовленості кримінально-правової заборони посягання на відносини, що забезпечують правомірну діяльність захисника чи представника особи від втручання в надання правової допомоги і гарантій їх діяльності та професійної таємниці (ст. 397 КК). Єдиним серед досліджених нами кримінальних кодексів, у якому визначені підстави, приводи, умови та процедура криміналізації діянь, є КК Іспанії. Так, у ст.1 цього Кодексу зазначається, що суд або суддя, отримавши відомості про які-небудь дії чи бездіяльність, що не є караними за законом, але заслуговують покарання, повинні утриматись від провадження у справі і надати на розгляд уряду доводи, за якими дане діяння «вимагає застосування кримінальної санкції» [18, с. 90].

З приводу передумов криміналізації суспільно небезпечних діянь взагалі, і, зокрема, передбаченого ст.397 КК України, відсутня єдність позицій. Так, на думку Ю.А. Турової, аналіз передумов криміналізації суспільно небезпечних діянь належить до сфери досліджень кримінологічної спрямованості, зокрема, питань запровадження кримінологічної експертизи існуючих та нових кримінально-правових законів [19, с. 13].

Друга точка зору з приводу передумов криміналізації була поширена серед науковців-кримінологів, що була озвучена у 1989 р. у рішеннях Всесоюзної науково-практичної конференції з обговорення проблем кримінологічного обґрунтування кримінально-правових норм, про те, що «...соціальне обґрунтування кримінально-правової норми за значущістю зумовлюючих його елементів є переважно кримінологічним, становить кримінологічне підґрунтя останньої і є предметом не кримінального права, а широкого спектра суспільних наук, у тому числі соціології, а в юридичній їх царині — предметом кримінології» [20, с. 12]. Автори третьої точки зору В.М. Кудрявцев і В.Е. Емін, вважали, що проблемами криміналізації та декриміналізації діянь повинна займатися не тільки наука кримінального права [21, с. 46-50]. П.Л. Фріс визначає криміналізацію як «...процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості і доцільності кримінально-правової боротьби з ними й, у випадку позитивної відповіді на ці питання, закріплення їх у законі як злочинів» [22, с. 20-21]. Деяко подібними за змістом є також визначення криміналізації, що раніше були сформульовані іншими авторами [23, с. 37-43; 24, с. 108; 25, с. 65; 26, с. 23; 27, с. 18]. Й.Н. Айдаров наполягає, що криміналізацією є визначення в кримінальному законі суспільно небезпечного, винного і караного діяння [28, с. 108]. Сюй Дисинь — стверджує, що криміналізація — це встановлення законодавцем кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні діяння у формі кримінально-правової норми [29, с. 25]. В.К. Матвійчук під криміналізацією розуміє як процес, так і результат визначення певних видів діянь злочинними і караними [30, с. 81].

Аналіз існуючих точок зору дає нам підстави стверджувати, що потрібно відрізнити поняття «соціально-правової обумовленості криміналізації діянь» від поняття «криміналізації діянь», а отже, стверджувати, що криміналізацією є як процес, так і результат визначення певних видів діянь (у нашому випадку, діяння, передбаченого ст.397 КК) злочинним і караним. Ця проблема є предметом науки кримінального права. Натомість — соціально-правова обумовленість криміналізації діянь, у тому числі й проаналізованого, є чинниками, причинами криміналізації діянь.

Дослідження різних джерел, що стосуються передумов криміналізації діянь, наводить нас на думку, що є різноманітні класифікаційні системи таких передумов. Також, поряд з терміном «передумова» або «обумовленість» вживаються й інші терміни зокрема, як «принципи», «критерії», «умови», «підстави», «чинники», «приводи», «зумовлюючі фактори», «соціальні фактори». Слід погодитися з думкою Ю.А. Турлової, що зазначені терміни виступають у даному застосуванні як синоніми, що означають одне й те саме — головні обставини, на яких базується, ґрунтується, засновується визначення суспільної небезпечності злочину, а розмежування цих термінів має умовний характер [19, с. 14]. Її позиція підтверджує те, що зміст даних понять значною мірою збігається [31, с. 250].

Розглядаючи передумови (підстави) чи фактори криміналізації діянь, в тому числі і передбачених ст.397 КК України, на наш погляд, важливо навести

визначення, запропоноване В.М. Кудрявцевим: «Підставами криміналізації виступають процеси, що відбуваються в матеріальному й духовному житті суспільства, розвиток яких породжує об'єктивну необхідність кримінально-правової охорони тих чи інших цінностей» [16, с. 204].

У цьому дослідженні проаналізована соціально-правова обумовленість кримінально-правової заборони посягання на здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги, а також на встановлені законом гарантії їх діяльності та професійної таємниці, а отже отримання відповіді на запитання, що саме є підґрунтям та основою закріплення таких посягань у законі про кримінальну відповідальність, як злочинів.

Вивчаючи цю проблему, необхідно сприйняти за належне, що соціальна обумовленість будь-якої кримінально-правової норми у чинному законодавстві про кримінальну відповідальність визначається різними за значимістю соціальними, політичними, психологічними та іншими чинниками, встановлення і розкриття яких дозволяє аргументувати необхідність кримінально-правової охорони відносин, що забезпечують умови з охорони здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги та встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці, прогнозувати розвиток його норм, підвищувати наукову обґрунтованість змісту закону [32, с. 123].

В юридичній літературі існують різні підходи до проблем соціальної обумовленості кримінально-правових заборон (різних варіантів систем передумов криміналізації). Так, колектив авторів В.М. Кудрявцев, П.С. Дагель, Г.А. Злобін та ін., систему таких передумов запропонували у роботі «Основания уголовно-правового запрета. Криминализация и декриминализация» [16, с. 151]. Свій підхід ця група авторів вбачає в системі принципів (передумов), які в загальному вигляді можна сформулювати наступним чином: 1) принципи, що виражають суспільну необхідність і політичну доцільність встановлення кримінальної відповідальності (це соціальні і соціально-психологічні принципи, що забезпечують соціальну адекватність криміналізації, її припустимість з погляду основних характеристик соціальних систем і процесів суспільного розвитку, відповідності кримінально-правової норми рівню, характеру суспільної свідомості та стану громадської думки); 2) принципи, що визначають вимоги внутрішньої логічної несуперечності системи норм кримінального права (несуперечності між нормами кримінального права і кримінального процесуального права, а також інших галузей права — конституційного, господарського, адміністративного, цивільного земельного та ін.) [16, с. 210].

Першу групу принципів із названої системи утворюють принципи: суспільної небезпечності; відносної поширеності діяння; помірності позитивних і негативних наслідків криміналізації; кримінально політичної адекватності криміналізації [16, с. 210-220]. Натомість другу групу принципів (передумов криміналізації), складають такі передумови, як: конституційної адекватності; системно-правової несуперечливості криміналізації конкретного діяння; міжнародно-правової необхідності і допустимості криміналізації; процесуальної здійсненості переслідування (загально-правові передумови); відсутності

прогалин в законі й надмірності заборони; визначеності, єдності термінології та повноти складу (соціально-правової передумови) [16, с. 228-240]. Точку зору ми вже з цього питання висвітили [5, с. 171]. Цікавою є позиція Ю.Е. Пудовкіна щодо системи соціальної обумовленості кримінально-правової заборони, до якої він відносить: соціально-кримінологічні засади кримінально-правової заборони; етичні засади кримінально-правової заборони; міжнародно-правові засади кримінально-правової заборони; культурно-історичні засади кримінально-правової заборони [14, с. 141-176]. О.В. Зражевський, О.І. Габро до чинників соціальної обумовленості заборон відносять: соціально-економічний; нормативний; кримінологічний; історичний; міжнародно-правовий [12, с. 13-22; 33, с. 254-266].

З приводу вирішення проблем принципів (чинників, засад, підстав тощо) соціальної обумовленості заборон слід підтримати твердження професора П.А. Вороб'я, що із всієї сукупності соціальних чинників кримінально-правової заборони суспільно небезпечного діяння, а в нашому випадку, передбаченого ст.397 КК України, повинні бути виділені насамперед ті, які безпосередньо викликали необхідність встановлення в законі даної кримінально-правової норми й обумовили її необхідність та важливість сьогодні [34, с. 9].

Отже, маючи такі теоретичні підвалини проблеми та на підставі аналізу існуючих позицій стосовно обумовленості кримінально-правових заборон слід звернути увагу на те, що всі вони не суперечать одна одній а лише слугують доповненням їх. Тому, не вдаючись у детальний аналіз різних концептуальних підходів до вирішення проблеми соціальної обумовленості правових норм (заборони), перспективними, на наш погляд, для теорії кримінального права та практики застосування норм права є підходи, що пов'язують її розв'язання з встановленням чинників обумовленості закону про кримінальну відповідальність [1, с. 21].

Беззаперечно, заслуговують на увагу ті чинники, які були підставою встановлення кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 397 КК України.

До таких чинників слід віднести: соціально-кримінологічний, який визначає стан розвитку суспільних відносин у сфері охорони здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги та встановлених законом гарантій їх діяльності і професійної таємниці, питому вагу означених цінностей в системі соціальних цінностей та рівень, розвитку наук, об'єктом вивчення котрих є аналізовані суспільні відносини. У цьому сенсі слід зазначити, що для забезпечення якості й ефективності досліджуваної кримінально-правової заборони (передбачені ст. 397 КК), зазвичай найбільше значення має її відповідність соціальних та кримінологічним реаліям. Стверджуючи цю загальновизнану тезу, потрібно визначитися з тим, що власне, потрібно розуміти під поняттям «соціальні і кримінологічні реалії» та чи існують вони як такі. У цьому питанні слід погодитися з думкою, що це питання належить до філософії та методології соціальних наук і не може слугувати предметом даного дослідження, але потрібно визнати, що однією із значимих характеристик соціальної науки виступає відносність і суб'єктивність у

принципі будь-якого знання про суспільство і те, що вважається соціальною і кримінологічною реальністю, для одного, водночас може бути сферою фантазії для іншого [14, с. 141]. Тому враховуючи це, проблема відповідності кримінально-правової заборони соціально-кримінологічної реальності повинна бути трансформована у проблему уявлень про правову заборону, уявленням про суспільство, про соціальну суть злочину, в нашому випадку, передбаченого ст. 397 КК і можливостях закону про кримінальну відповідальність у протидії йому. Цю обставину не потрібно розуміти як відмову від сприйняття суспільства в якості реальності, як принципової непізнаваності суспільства і ролі кримінального права в ньому (вона лише покликана підкреслити, що роздуми про соціально-кримінологічні передумови досліджуваної кримінально-правової норми – ст. 397 КК України завжди з необхідністю мають визначатися і обмежуватися тими знаннями про суспільство, які доступні досліднику на даному рівні розвитку соціальних наук) [14, с. 341-342].

Маючи таке теоретичне підґрунтя, слід стверджувати, що ст. 397 КК України і злочин, передбачений нею представляють собою два взаємопов'язаних моменти одного і того ж соціального процесу, приватний випадок єдності і боротьби протилежностей [35, с. 11]. Проте питання щодо того, що являє собою злочин втручання в діяльність захисника чи представника особи і як саме він зв'язаний зі ст. 397 КК, не такий простий, як здається на перший погляд. Як елемент соціальної реальності, він знаходиться у взаємозв'язку з іншими соціальними феноменами, які виступають в якості його передумов або наслідків. Принципово важливо зрозуміти, що ст. 397 КК в системі цих взаємозв'язків повинна розумітися (сприйматися) не стільки як генетичний фактор злочину – втручання в діяльність захисника чи представника особи – інструмент, що офіційно визнає це правопорушення злочином і тим самим таким, що породжує його, скільки як явище (норма), у відомій мірі викликане (породжене) від цього злочину, обумовлене ним. Такий підхід, на наше переконання, з необхідністю змушує визнати, що ст. 397 КК є засіб реакції на злочин, покликане до того ж, щоб охороняти такі суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги та встановлених законом гарантій їх правомірної діяльності і професійної таємниці, шляхом запобігання посяганню на них, то очевидно, що вона повинна тим більш бути ефективною, чим більш близько, точно і конкретно буде враховувати причини цих злочинів при конструюванні та реалізації цієї статі. Виходячи з цього, В.М. Коган правильно зазначав, що з'ясування обумовленості заборони передбачає з необхідністю аналіз протиріч суспільного розвитку, що лежить в основі злочинної поведінки [35, с. 12].

В межах з'ясування питання про соціально-кримінологічну обумовленість норми, передбаченої ст. 397 КК, тут важливим є розуміння того, що причини цього злочину не обмежуються межами «злої волі» суб'єкта злочину, а включають широке коло обставин, впливати на які кримінальне право, враховуючи обмеженість засобів, що є в його розпорядженні, об'єктивно не в змозі. Тому, на наш погляд, вірно відмічав В.М. Коган, що як тільки злочинець пере-

стає розглядатися в якості кінцевої причини злочину, як тільки ретроспектива відходить до обставин, які формують поведінку, так відразу кримінальне право усвідомлюється як недостатнє, як лише одне із можливих засобів боротьби з діями, що є суспільно небезпечними [35, с. 31]. Це стосується й злочину, що нами досліджується. Більш того, сам факт офіційного визнання шкідливого для суспільства правопорушення, в нашому випадку втручання в діяльність захисника чи представника особи злочином, й конструювання ст. 397 КК перетворюється лише в одну із ланок соціальної боротьби з цим злочином. Наявність цього злочину визначає необхідність протидіяти йому, але не зумовлює з необхідністю встановлення кримінально-правової заборони (ст. 397 КК).

Така заборона з'явилася лише у випадку, коли суспільним відносинам, яким заподіюється шкода внаслідок того, що втручання в діяльність захисника чи представника особи відбувається під час здійснення правомірної діяльності їх по наданню правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці в якості настільки значимій, що загроза завдання їм шкоди стала сприйматися в якості достатнього приводу до застосування кримінальної репресії. Тому є вірною, на наш погляд, думка в існуючих джерелах, що обумовленістю норм, що встановлюють кримінальну відповідальність за вчинення суспільно-небезпечних діянь, у нашому випадку, передбаченого ст. 397 КК, є небезпека завдання істотної шкоди суспільним відносинам у наслідок поведінки певної категорії людей (ця небезпечність детермінує передбаченою нормою склад злочину і розмір покарання, що слідує за його вчинення) [36, с. 15-16].

Згідно переконанням В.Д. Філімонова, небезпечність порушення суспільних відносин як безпосередньої обумовленості норм кримінального права, визначається двома групами явищ: 1) характером самих суспільних відносин, яким загрожує небезпека, їх станом; 2) обставинами, що характеризують безпосередньо джерело небезпеки (стан, структура, динаміка злочинності, її причини і умови, особа злочинця, що дозволяє визначати ці обставини в якості кримінологічних передумов кримінально-правової норми) [36, с. 18-19]. Можна погодитися, що в першій групі явищ, що визначають величину небезпеки, порушення суспільних відносин, містяться самі відносини, їх стан, а також ймовірні наслідки дезорганізації цих відносин для забезпечення безпечного і гармонійного розвитку особи, суспільства і держави [14, с. 148]. Проте це питання потребує окремого аналізу.

Отже, передумова криміналізації (соціальна обумовленість) кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 397 КК, полягає у наявності в діянні достатньо високого рівня суспільної небезпечності, є найголовнішим чинником криміналізації та вирішальним для віднесення цього діяння до злочинного. Суспільна небезпека вчинення в будь-якій формі перешкод по здійсненню правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги або перешкоджання встановленим законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці, відображає сутність цього злочину і свідчить «про заподіяння ним істотної шкоди або створення загрози завдання такої шкоди охоронюваним суспільним відносинам» [37, с. 30]. Це об'єктивна

риса цього злочину, реальне порушення суспільних відносин, що забезпечують умови з охорони здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги та встановлених законом гарантій їх діяльності і професійної таємниці. Виразником об'єктивності суспільної небезпеки аналізованого діяння є об'єктивний характер шкоди, яка ним заподіюється.

В юридичній літературі обґрунтовано зазначається, що суспільна небезпека злочинного посягання визначається об'єктивними і суб'єктивними ознаками не однаково, а саме, визначальними з них є об'єктивні — об'єкт злочину, об'єктивна сторона — небезпека та характер діяння, тяжкість заподіяної шкоди тощо [37, с. 30]. Тобто суспільна небезпека аналізованого діяння визначається і тим, що воно порушує встановлені принципи і форми діяльності суспільного співжиття, діяльності з надання правової допомоги тощо.

Дослідники проблем криміналізації справедливо зауважують, що суспільна небезпечність діяння залежить від способу його вчинення та від інтенсивності посягання [38, с. 24]. Так, М.І. Панов слушно стверджує, що спосіб вчинення злочинів відображає якість своєрідності виконання посягання і багато в чому визначає характер шкоди, що може бути заподіяна суспільним відносинам, а інтенсивність способу значною мірою позначається на інтенсивності посягання в цілому, що безпосередньо впливає на розмір завданої шкоди, а через неї — на тяжкість наслідків, які настали [39, с. 127–143].

Суспільну небезпечність злочину, передбаченого ст.397 КК, зумовлюють і суб'єктивні ознаки, але їх вплив відбувається не безпосередньо, а через об'єктивні ознаки, формуючи зміст діянь особи, яка їх вчиняє [40, с. 100]. Так, одним із критеріїв, що дає змогу оцінити ступінь суспільної небезпеки злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи, слугує характеристика суб'єкта такого посягання, в тому числі і службової особи. Певні ознаки суб'єкта цього злочину впливають на оцінку ступеня небезпеки цього діяння. Такими ознаками є вік, службове становище, стійкість злочинної установки (судимість) та ін.

Отже, враховуючи викладене, можна зробити висновок про те, що рівень суспільної небезпеки цього злочину є цілком достатнім для криміналізації таких діянь.

Сутність відносної поширеності діяння як другої передумови криміналізації (соціальної обумовленості) норми — ст. 397 КК полягає у тому, що діяння, яке криміналізується, повинно бути, з одного боку достатньо поширеним, тобто мати загальносоціальні закономірності, з другого — не повинно бути надзвичайно поширеним. Досліджуючи таку передумову криміналізації, у науковій літературі загальноприйнято виділяти верхню та нижню межу криміналізації, зокрема це властиво і для досліджуваного злочину. Значення нижньої межі цього процесу полягає у тому, що такі діяння повинні бути відносно поширеними [16, с. 218].

Стосовно злочину, передбаченого ст. 397 КК, поширеність якого є очевидною, можна стверджувати, що така форма асоціальної поведінки не є випадковою чи одиничною. Складнішою є оцінка відповідності цього зло-

чину верхній межі криміналізації, зокрема її стан, що потребує додаткового аналізу.

Важливо послатися на те в цьому питанні, що наука кримінального права, стверджує, на наш погляд вірно, що марно криміналізувати те, що стало масовою повсякденністю [41, с. 16]. Існуюча в юридичній літературі думка підтверджує цю тезу, що криміналізація за «запитом» підриває відразу три принципи кримінально-правової політики, а саме: принцип врахування (відповідності) кримінально-правової політики соціально-правовій психології — тому, що такий закон не сприймається як відповідний і доцільний; принцип економії кримінально-правової репресії — оскільки до відповідальності притягується невинувато велике число громадян; принцип невідворотності кримінальної відповідальності — оскільки частіше всього такий закон перестає застосовуватися на практиці [22, с. 20-21].

Саме тому, за умов, коли б злочин, передбачений ст. 397 КК, став би повсякденним явищем для значної частини населення України, визначення такої поведінки як злочинної привело б, по-перше, до дискредитації кримінально-правової заборони, оскільки органи кримінальної юстиції не мали б реальної можливості забезпечити його виконання; по-друге, до розмивання меж між злочинною і незлочинною поведінкою, оскільки фактично значна частина членів суспільства була б визнана злочинцями [16, с. 217-218]. Для кримінально-правової заборони (ст. 397 КК) цього не сталося.

Отже, ґрунтуючись на викладеному вище, можна підсумувати, що втручання в діяльність захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (у розумінні чинної ст. 397 КК) перебуває у наведених межах: воно має хоча і незначну, але тенденцію до поширення, його прояви не є поодинокими і випадковими і, водночас, їх не можна віднести до загально використовуваних.

Зміст такої передумови криміналізації, як помірність позитивних і негативних наслідків криміналізації полягає у домінуванні позитивних соціальних результатів застосування норм кримінального права, передбачених ст. 397 КК, в нашому випадку, над негативними соціальними наслідками, які неминуче настають від криміналізації тих чи інших діянь [16, с. 220-224].

Як уже нами зазначалося, що в переліку передумов (соціальної обумовленості кримінально-правової норми (ст. 397 КК) криміналізації є ще й кримінально-політична адекватність цього процесу, яка містить вимоги щодо її відповідності основним напрямкам соціальної та кримінально-правової політики держави Україна, рівно й характеру правосвідомості та стану громадської думки. У цьому контексті слід зазначити, що інститут криміналізації суспільно-небезпечних діянь, до якого належить те, що, передбачене ст. 397 КК, є однією із складових кримінально-правової політики держави, у рамках якого формулюються вихідні вимоги боротьби зі злочинністю з допомогою розробки та реалізації широкого кола попереджувальних заходів створення і застосування правових норм матеріального, процесуального і кримінально-виконавчого права, що встановлюють криміналізацію і пеналізацію, а коли у цьому є потреба — декриміналізацію і депеналізацію діянь [42, с. 49].

Заперечуючи політичну домінанту у процесах криміналізації діянь, А.Ф. Зелінський наполягає на тому, що проблема криміналізації та декриміналізації, посилення та пом'якшення санкцій за деякі види злочинів повинні вирішуватись не в руслі політики, що постійно змінюється, а відповідно до визнаних у цивілізованому суспільстві загальнолюдських моральних цінностей, принципів гуманізму, справедливості, законності та милосердя [43, с. 15–16]. Саме тому чіткі чинники соціальної обумовленості кримінально-правових заборон, а також критерії криміналізації повинні безповоротно припинити практику штучного створення нових злочинів, оскільки діяння мають власну правову природу, яку повинен виразити, а не створити законодавець, а протилежне приведе до того, що покарання застосовуватиметься без злочину, буде відбуватися державне свавілля, безглуздо посилюватиметься репресія [44].

Розглядаючи кримінально-політичну адекватність криміналізації злочину, передбаченого ст. 397 КК, потрібно враховувати те, що кримінально-правові норми, передбачені ст. 397 КК, які встановлюють кримінальну відповідальність за втручання в діяльність захисника чи представника особи, зважаючи на їх бланкетність, є частиною кримінально-правової політики держави Україна, яка є системою принципів, підходів та заходів і визначає ставлення держави, а також суспільства до досліджуваної сфери. Тому правильно розроблена і впроваджена кримінально-правова політика призводить до істотного поліпшення ситуації й дає можливість зменшити негативний вплив на стан досліджуваних відносин.

Нормативний чинник відображає обумовленості кримінально-правової охорони здійсненню правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги та встановлених законом гарантій їх діяльності і професійної таємниці нормами Конституції України та іншими галузями законодавства у вказаній сфері. Тому важливе значення має аналіз нормативного чинника, який пов'язує аналізоване діяння з кримінально-правовою заборною. Цей чинник визначається нормами Конституції України. Так, ст. 3 Основного Закону наголошує, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [45]. Крім того, ст.8 Конституції України визначено, що вона «...має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй...» [45].

Також ст.59 цього Закону засвідчує, що «...кожен має право на правову допомогу... Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» [45]. Ці норми (чинник) Конституції України визначають вимоги внутрішньої логічної несуперечливості, заборони передбаченої ст. 397 КК України. Це системно-правова обумовленість (передумова криміналізації) з'явлення досліджуваної

нами норми. Тобто це найважливіша передумова, а саме конституційної адекватності, системно-правової несуперечливості криміналізації зазначеного нами діяння. Зміст принципу конституційної адекватності, на наш погляд, полягає в тому, як ми вже зазначали, що Конституція України відповідно до ст. 8 має найвищу юридичну силу [45]. Закони та інші нормативні акти приймаються на підставі Конституції України і мають відповідати їй. Аналогічні положення закріплені й у кримінальному законодавстві, зокрема, у ч. 1 ст. 3 КК зазначається, що Кримінальний кодекс ґрунтується на Конституції України [46].

Оцінюючи характер конституційного регулювання та забезпечення людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканості і безпеки, положень, що стосуються права на правову допомогу для забезпечення захисту від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні, слід зазначити, що ці питання займають вагомe місце у тексті Основного Закону України, як серед основних засад Конституційного ладу України, так і серед інших положень, що стосуються прав і свобод людини і громадянина, повноважень органів державної влади.

Таким чином, забезпечення засобами кримінально-правової охорони правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги від злочинних посягань відповідає передумові конституційної адекватності.

Сутність нормативного чинника існування кримінально-правової заборони, передбаченої ст.397 КК, а саме системно-правової несуперечливості криміналізації цього діяння полягає в з'ясуванні міжгалузевого характеру охорони здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги та встановлених законом гарантій їх діяльності і професійної таємниці, несуперечливою частиною якого є кримінально-правова охорона досліджуваних відносин від злочинного посягання цього злочину.

Аналіз правових норм, передбачених ст. 397 КК України, свідчить про надання законодавцем, у даному випадку, переваги бланкетній диспозиції, що в цілому відповідає частковій тенденції розвитку чинного законодавства. Про бланкетність диспозиції ст. 397 КК свідчить відсутність у ній конкретного змісту за наявності посилань на норми інших галузей законодавства і (або) інші нормативні правові акти, в яких цей зміст розкривається [46, с. 245].

Кримінально-правові норми, передбачені ст. 397 КК, вказують на діяння (об'єктивну сторону), потерпілих від злочину в загальних рисах, але конкретизація потерпілих і їх діяльність має з'ясовуватися (розкривається) в Кримінальному процесуальному кодексі України, Цивільно-процесуальному кодексі України, Кодексі адміністративного судочинства України, Кодексі України про адміністративні правопорушення, Законі України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність». Так, зокрема, в Законі «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплені положення стосовно того, хто може бути адвокатом, захисником у певних видах провадження, види адвокатської діяльності, представництва інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування тощо (ст. 19) [47]. Це також

свідчить про таку обумовленість ст. 397 КК і зазначених нормативних актів, як системно-правової несуперечливості, а отже й обумовленості криміналізації проаналізованого діяння.

Наведене дозволяє зробити висновок про те, що ст. 397 КК України знаходиться в єдиному блоці з багатьма нормами законодавства, одні з яких регулюють позитивні відносини у досліджуваній сфері, а інші встановлюють відповідальність за порушення цих відносин.

Етичний чинник соціальної обумовленості кримінально-правової охорони здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги. Цей чинник є важливою обставиною, що обґрунтовує можливість, зміст і якість кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 397 КК. Він свідчить про дотримання етичних норм при їх конструюваннях і застосуваннях. Це питання напряму зв'язано з одним із самих серйозних питань, а саме проблемою вибору цінностей і нормативів, якими повинна бути обумовлена, на наш погляд, та яким має відповідати кримінально-правова заборона.

У науці, на наше переконання, загально визнаним є те, що ефективність кримінально-правової політики знаходиться у прямій залежності від того, наскільки при її реалізації враховується система культурних цінностей і якщо ця відповідність не дотримується, суспільство, яке поділяє заперечувану кримінально-правовою політикою систему культурних цінностей, стає в цій справі не союзником держави, а, скоріше, його противником, що робить безглуздою спробу держави боротися зі злочинністю, у тому числі і злочином, передбаченим ст. 397 КК України, в нашому випадку [48]. Неможливо широко мобілізувати громадян на боротьбу зі злочинністю, якщо населення не дотримується тих критеріїв оцінки діянь у якості злочинних, які прийняті законодавцем [48]. Тому криміналізація діянь, внесення інших змін у норми кримінального закону повинні супроводжуватися аналізом культурних цінностей, що поставлені під охорону [49].

Аспект, що нами розглядається про співвідношення норм моралі та аналізованої кримінально-правової заборони (ст. 397 КК), свідчить, що саме із норм моралі можна вимагати підтвердження заборон ст. 397 КК. Аспект взаємодії моралі і, аналізованої кримінально-правової заборони, на якій доцільно зупинитися, є роздуми про те, чи етично взагалі впливати кримінально-правовими засобами на порушника закону. В існуючих джерелах з кримінального права це питання традиційно висвітлюється та обговорюється в сенсі моральних меж покарання як головного засобу кримінально-правового впливу на особу [50, с. 28]. Ця проблема С.В. Познишевим була названа, як перше основне питання, з яким наука кримінального права повинна починати свої побудови і від вирішення якої залежить саме її існування [50, с. 28]. Дослідження його насамперед виходить з дилеми, чи покарання, в тому числі і за злочин, що нами досліджується, благо чи зло, то вибір повинен бути очевидним. Звісно, що покарання — це зло, застосування якого держава, в особі відповідних органів, намагається мінімізувати або вирішити проблему злочинності. Цю тезу поділяють фахівці з етики, які стверджують, що покарання — це завжди

позбавлення, обмеження, страждання, які одні люди завдають іншим, водночас воно містить моральні характеристики, а тому може бути причислено до зла [50, с. 14]. При цьому етичне обґрунтування покарання утверджується через цілі, які повинні бути досягнуті внаслідок його застосування. Так, у тому випадку, коли спрямовується акцент на загально-попереджувальних аспектах такої міри, то його етичною основою виступає ідея загального блага, яке захищається і охороняється шляхом обмеження інтересів окремих осіб, і якщо за основу ставиться індивідуально-попереджувальна мета покарання, то воно виправдовується необхідністю морального удосконалення особи [51, с. 10].

Слід погодитися з думкою, що покарання може вважатися морально виправданим тільки в тому випадку, коли воно розглядається в якості засобу досягнення моральних цілей [14, с. 160].

Отже, підсумовуючи можна стверджувати, що мораль здатна детермінувати окремі види кримінально-правових заборон, у тому числі і передбаченої ст. 397 КК України.

Культурно-історичний чинник соціальної обумовленості кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 397 КК України. Кримінально-правова заборона повинна також розглядатися як продукт історії і культури конкретного суспільства (вона завжди культурно-історично обумовлена).

Слід погодитися з прийнятним, на наш погляд, твердженням, що кримінально-правова заборона, в тому числі, що нами аналізується, уходить своїми генетичними коріннями в табу і звичаї, які вироблялися в якості форми реакції соціуму на шкідливу поведінку деяких її членів, і які були покликані до того, щоб забезпечити необхідні для виживання і розвитку суспільства підпорядкування одних осіб інтересам колективу [14, с. 169]. У наш час відбувається підкорення (підпорядкування) особи, що вчиняє злочин, передбачений ст. 397 КК, цьому закону через реалізацію покарання.

Важливо оговорити, що якби не змінювався зміст досліджуваної нами кримінально-правової заборони, в кожний конкретний відрізок часу, він є таким, яким саме і може бути, виходячи з культурно-історичного розвитку суспільства (бути оптимальним у даних умовах).

Отже, культурно-історичний чинник, обумовлюючи кримінально-правову заборону — втручання в діяльність захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю з наданням правової допомоги, включає в себе вказані вище чинники (передумови) і розглядає їх з точки зору поступального об'єктивно обумовленого певними відрізками історії та суспільно-економічними формаціями, змінами на час прийняття відповідних норм, зміст яких ми досліджуємо в іншій статті.

Міжнародно-правовий чинник соціальної обумовленості кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 397 КК України.

Слід звернути увагу на те, що у низці чинників цієї заборони не останнє місце займають і міжнародно-правові акти, дозвіл на застосування яких дала Верховна Рада України. У цьому контексті слід акцентувати увагу на тому, що загальновизнані принципи і норми міжнародного права, значимість яких зростає в наш час, мають пріоритет над національним законодавством. А тому від-

повідність кримінального права України міжнародно-правовим стандартам, в тому числі і норм, передбачених ст. 397 КК забезпечує:

— міжнародне політико-правове визнання кримінально-правової системи України, а отже і кримінально-правових заборон, у тому числі, передбачених ст. 397 КК;

— можливість організації ефективного міжнародного співробітництва в кримінально-правовій протидії втручання в діяльність захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги на основі єдності вимог;

— належну якість національних кримінально-правових норм, зокрема, ст. 397 КК і практики їх застосування, відповідність кримінального права та зазначеної норми високим міжнародним стандартам [14, с. 161].

Можна взяти за основу, запропоновану в літературі класифікацію міжнародно-правових норм, що мають відношення до чинного кримінального законодавства України: 1) норми, що складають у своїй сукупності стандарти прав людини (гуманітарний стандарт); 2) норми, що складають стандарт безпеки (сюди відносяться і ті, що убезпечують втручання в діяльність захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги) [14, с. 161].

Ми згодні з тим, що вони, природно, самим тісним чином зв'язані між собою, оскільки дотримання гуманітарних вимог немислимо без забезпечення гарантій правової допомоги, діяльності захисника чи представника особи, яка засновується на дотриманні стандарту прав людини [14, с. 161]. Ця диференціація дозволяє проаналізувати міжнародну обумовленість такої заборони, передбаченої ст. 397 КК України.

Чинні міжнародно-правові акти зв'язані забезпеченням легітимності обмеження прав людини за допомогою покарання, в тому числі і передбаченого санкцією ст. 397 КК, мають під собою міцний міжнародно-правовий фундамент, що: 1) містить стандарти легітимності покарання — приписи відносно суб'єкта підстав і меж такого обмеження (це лише держава в особі її компетентних органів); 2) передбачає положення, що тільки державі належить виключне повноваження на обмеження прав і свобод людини при формуванні, як і в нашому випадку, і застосуванні кримінально-правової заборони; 3) враховуючи специфіку структури кримінально-правової заборони (передбаченої ст. 397 КК) дає можливість констатувати, що міжнародно-правові вимоги, дотримання яких її легітимують, звернені як до змісту забороненої поведінки, так і до санкції; 4) будь-яке порушення прав людини в рамках так званих вертикальних відносин особа — держава, але і як будь-яке посягання, у тому числі зі сторони приватних осіб в рамках так званих горизонтальних відносин людина — людина, правомірно слід розглядати в якості протиправної поведінки, що допускає кримінально-правову реакцію; 5) будь-які обмеження права людини може складати зміст покарання [14, с. 163-168].

Висновок. На підставі викладеного можна зробити висновок, що чинними соціально-правовою обумовленості кримінальної відповідальності за ст. 397 КК України є:

- 1) соціально-кримінологічний чинник;
- 2) нормативний чинник;
- 3) етичний чинник;
- 4) культурно-історичний чинник.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Борисов В.И.* Основные проблемы охраны безопасности производства в уголовном законодательстве Украины: Автореф. дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.08 — уголовное право и криминология; уголовно—исполнительное право / В.И. Борисов. — Х., 1993. — 34 с.
2. *Кудрявцев В.Н.* Популярная криминология / В.Н. Кудрявцев, — М., 1998. — 164 с.
3. *Филимонов В.Д.* Криминологические основы уголовного права / В.Д. Филимонов. — Томск : Изд-во Томского унта, 1981. — 212 с.
4. *Злобин Г.А., Келина С.Г.* Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно опасных деяний / Г.А. Злобин, С.Г. Келина // Проблемы правосудия и уголовного права / [редкол.: А.М. Ларин и др.]. — М. : ИГПАН, 1978. — С. 108–110.
5. *Коржанский Н.Й.* Объект и предмет уголовно-правовой охраны / Н.Й. Коржанский. — М. : Изд-во Академии МВД СССР, 1980. — 248 с.
6. *Навроцький В.О.* Кримінальне право України. Особлива частина: [курс лекцій] / В.О. Навроцький. — К. : Знання, 2000. — 771 с.
7. *Тоболкин П.С.* Социальная обусловленность уголовно-правовых норм / П.С. Тоболкин. — Свердловск : Изд-во Свердловского ун-та, 1983. — 166 с.
8. *Глистин В.К.* Охрана природы по советскому уголовному праву [текст]: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 — уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право / В.К. Глистин. — Ленингр. гос. ун-та, 1966. — 26 с.
9. *Коган В.М.* Изучение эффективности уголовно—правовых норм: аспекты и уровни анализа [Текст] / В.М. Коган // Проблемы правосудия и уголовного права. — М. : Ин-т государства и права АН СССР, 1978. — 293 с.
10. *Борисов В.І., Пащенко О.О.* До питання про сутність кримінально-правової характеристика злочинів [текст] / В.І. Борисов, О.О. Пащенко // Вісн. Акад. прав. наук України. — Х. : Право, 2005. — С. 179-190 с.
11. *Матвійчук В.К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 — кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / В.К. Матвійчук. — К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2008. — 511 с.
12. *Зражевський О.В.* Кримінально-правова характеристика порушення законодавства про захист рослин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 — кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Олег Валентинович Зражевський. — К. : Київський національний університет внутрішніх справ, 2010. — 237 с.
13. *Харь І.О.* Кримінально-правова охорона атмосферного повітря: Монографія / І.О. Харь. — К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2011. — 192 с.
14. *Пудовкин Ю.Е.* Учение об основах уголовного права: Лекции. — М. : Юрлитинформ, 2012. — 240 с.
15. *Симиненко А.Н., Пестерева Ю.С.* Истязание: уголовно-правовые и криминологические аспекты: Монография / А.Н. Симиненко, Ю.С. Пестерева. — М. : Юрлитинформ, 2011. — 192 с.

16. Основания уголовно-правового запрета: криминализация и декриминализация / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.М. Яковлева. — М. : Наука, 1982. — 304 с.

17. Горшенков А.Г., Горшенков Г.Г., Горшенков Г.Н. Преступность как социальный феномен / А.Г. Горшенков, Г.Г. Горшенков, Г.Н. Горшенков // *Философия права*. — 2004. — №2. — С. 70-80.

18. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: дис...доктора юрид. наук: спец. 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / М.І. Хавронюк. — К., 2007 — 562 с.

19. Турлова Ю.А. Кримінологічна характеристика браконьєрства в Україні та протидія злочинам: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Ю.А. Турлова. — К. : Інститут держави та права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України, 2011 — 244 с.

20. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3-х кн. / А.П. Закалюк. — Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. — К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007.— 712 с.

21. Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е. Криминология и проблемы криминализации / В.Н. Кудрявцев, В.Е. Эминов // *Журнал российского права*. — 2004. — № 12. — С.46—50.

22. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: Монографія / П.Л. Фріс. — К. : Атіка, 2005. — 332 с.

23. Дагель П.С. Уголовная политика: управление борьбой с преступностью / П.С. Дагель // *Проблемы социологии уголовного права*. — М., 1984. — С.37-43.

24. Злобин Г.А., Келина С.Г. Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно опасных деяний / Г.А. Злобин, С.Г. Келина // *Проблемы правосудия и уголовного права* / редкол.: А.М. Ларин и др. — М. : ИГПАН, 1978. — С. 108-110.

25. Ключков В. Уголовная политика и уголовное право / В.Ключков // *Соц. законность*. — 1997. — № 11. — С. 62—65.

26. Назыев Б.И. Теоретические проблемы криминализации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 — уголовное право и криминология: уголовно-исполнительное право / Б.И. Назыев. — Баку, 2000. — 24 с.

27. Лопатин В.А. Проблемы криминализации экологических правонарушений: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 — уголовное право и криминология: уголовно-исполнительное право / В.А. Лопатин. — Л., 1991. — 20 с.

28. Айдаров Й.Н. О профилактической политике и её роли в борьбе с преступностью / Й.Н. Айдаров // *Вопросы борьбы с преступностью*. — М. : ВИП, 1988. — Вып. 47. — С.106-109.

29. Сюй Дисинь. Экологические проблемы Китая: Сокр. пер. с кит. / Ред., предисл. Л.В. Ушакова. — М. : Прогресс, 1990. — 232 с.

30. Матвійчук В.К. Екологічна політика в системі державного управління національним господарством: Монографія / В.К. Матвійчук, Ю.О. Чугаєнко, О.І. Савєнков. — К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2013. — 198 с.

31. Хашимов А.А. Уголовно-правовая охрана рыбных запасов в РСФСР: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 — уголовное право и криминология: уголовно-исполнительное право / А.А. Хашимов. — Свердловск., 1981. — 22 с.

32. Кригер Г.А., Кузнецова Н.Ф. Проблемы социальной обусловленности закона / Г.А. Кригер, Н.Ф. Кузнецова // XXV съезд и дальнейшее укрепление социалистической законности. — М., 1977. — С.113-123.

33. *Габро О.І.* Державний захист та забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у судочинстві, за законодавством України / О.І. Габро, Н.С. Карпов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) / Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю. — К. : 2007. — 17. — С. 254–266.

34. *Воробей П.А.* Кримінальна відповідальність за незаконну торговельну діяльність: [монографія] / П.А. Воробей. — К. : Українська академія внутрішніх справ, 1996. — 116 с.

35. *Коган В.М.* Социальный механизм уголовно-правового воздействия / В.М. Коган. — М. : Изд-во «Наука», 1983. — 184 с.

36. *Филимонов В.Д.* Криминологические основы уголовного права / В.Д. Филимонов. — Томск : Изд-во Томского ун-та, 1981. — 156 с.

37. *Марцева А.И.* Диалектика и вопросы теории уголовного права / А.И. Марцева. — Красноярск: Изд-во Красноярск. ун-та, 1990. — 86 с.

38. *Сабитов Р.А.* Общественная опасность как критерий криминализации / Р.А. Сабитов // Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний: Сб. научных трудов. — Омск: Изд-во Омской высшей школы милиции, 1980. — С. 20-25.

39. *Панов Н.И.* Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Н.И. Панов. — Харьков: Выща школа, 1982. — 161 с.

40. *Кудрявцев В.Н.* Объективная сторона преступления / В.Н. Кудрявцев. — М. : Госюриздат, 1960. — 244 с.

41. *Лунеев В.В.* Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции / В.В. Лунеев; предисл. В.Н. Кудрявцева. — М. : НОРМА, 1997. — 525 с.

42. *Загородников Н.И.* Направление изучения советского уголовного права / Н.И. Загородников, Н.А. Стручков // Сов. государство и право. — 1981. — № 7. — С. 48-56.

43. *Зелинский А.Ф.* Криминальная психология: Науч. практ. изд. / А.Ф. Зелинский. — К. : Юринком Интер, 1999. — 240 с.

44. *Вицин С.Е.* О научно-правовых предпосылках ограничения преступности как негативно отклоняющегося поведения / С.Е. Вицин [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://sartraccs.ru/i.php?oper=read_file&filename=Pub/vicin%2823-05-05%29.htm

45. Конституція України прийнята 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. — №30. — Ст. 141.

46. *Гаухман Л.Д.* Квалификация преступлений: закон, теория практика / Л.Д. Гаухман. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : А.О. «Центр. юр. инфор.», 2003. — 448 с.

47. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI // Відомості Верховної. — 2013. — № 27. — Ст. 282.

48. Роль культурных ценностей в уголовно-правовом регулировании [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.preiskurant.ru/stati/rol-kulturnykh-cennostej-v-ugolovno-pravovom-regulirovanii.html>

49. *Познышев С.В.* Основные начала науки уголовного права / С.В. Познышев. — М., 1907. — 234 с.

50. *Блюхер А.Ф.* Этические основания и аргументы в теориях правового наказания: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 — уголовное право и криминология: уголовно-исполнительное право / А.Ф. Блюхер. — Москва, 2009. — 22 с.

51. Бундаева О.А. Нравственные основания наказания: Автореф. дис...канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 — уголовное право и криминология: уголовно—исполнительное право / О. А. Бундаева. — Саранск, 2009. — 21 с.

Мороз А.О. Соціально-правова обумовленість злочину, передбаченого ст. 397 КК України

У статті досліджуються чинники соціально-правової обумовленості злочину, передбаченого ст. 397 КК України. Автор детально досліджує існуючі погляди на соціально-правову обумовленість злочину. Критично оцінюючи їх, указує на відмінність соціальної обумовленості злочину, передбаченого ст. 397 КК України, від підстав криміналізації та декриміналізації суспільно-небезпечних діянь.

Ключові слова: соціально-правова обумовленість, кримінально-правова заборона, критерії, чинники, принципи.

Мороз А.О. Социально-правовая обусловленность преступления, предусмотренного ст. 397 УК Украины

В статье исследуются факторы социально-правовой обусловленности преступления, предусмотренного ст. 397 УК Украины. Автор подробно исследует существующие взгляды на социально-правовую обусловленность преступления. Критически оценивая их, указывает на различие социальной обусловленности преступления, предусмотренного ст. 397 УК Украины, от оснований криминализации и декриминализации общественно опасных деяний.

Ключевые слова: социально-правовая обусловленность, уголовно-правовой запрет, критерии, факторы, принципы.

Moroz A.O. Socio-legal conditionality of the offense under Article 397 of Criminal Code of Ukraine

The factors of socio-legal conditionality of the offense under Article 397 of Criminal Code of Ukraine are being researched in the article. The author researches the current viewpoints on the socio-legal conditionality of the offense in detail. Critically analysing them, the author indicates the difference between the social conditionality of the offense under Article 397 of Criminal Code of Ukraine and the reasons of criminalization and decriminalization of socially dangerous acts.

Key words: socio-legal conditionality, criminal prohibition, criteria, factors, principles.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2014.